

Kertu Kook

Tartu ülikooli eesti keele ja kirjanduse
õpetaja eriala magistrant

***mina*-isik eesti kirjanduse eriala bakalaureusetöodes**

Ilmselt on kõik akadeemiliste tekstide kirjutajad, nii rohkem kui ka vähem kogunud, puutunud kokku vajadusega tekstis endale osutada. Ühest küljest peaks akadeemiline tekst olema neutraalne ja autori kohalolu peidetud, samas ei tohiks jääda segaseks, kes on midagi teinud või öelnud. Nii tekibki küsimus, millist enesele osutamise võtet kasutada. Kas kasutada umbisikulist tegumoodi, mis muudab teksti küll erapooletuks, kuid ei väljenda üheselt seda, kelle tegevust kirjeldatakse? Või eelistada hoopis *mina*-vormi, mis tagab selguse, kuid liigsel tarvitamisel võib mõjuda stiiliveana? Võimalik on kasutada ka 3. isikut, metafoorset isikut või üldisikut. Mida valida?

Millest tekib segadus?

Ehkki endale osutamise teema on väga aktuaalne, valitseb selle ümber siiski segadus. Endale osutamise võimalikud viisid on õpikutes ja juhendites kaetud, kuid mitte üheselt mõistetavalt ning erinevusi võib olla ka valdkondade vahel. Ilmselt just seetõttu on üliõpilastes tekkinud arusaam, et teadustekstis, mis peab olema neutraalne, on *mina*-vormi kasutamine keelatud. Põhiline vastuolu paistab olevat *mina*-vormi ja umbisikulise tegumoe tarvitamise vahel. Umbisikuline tegumood täidab küll imperonaalsuse nõude, kuid tekstis võib jääda arusaamatuks, kas osutatakse näiteks töö autorile või allikale (Kasik 2007: 91). Seega võibki mõnest juhendist (vt nt Jürine jt 2013, Uuspõld 2011) leida, et *mina*-vormi kasutamine oma arvamuse avaldamiseks või uurimisprotsessi kirjeldamiseks

on täiesti loomulik ja aktsepteeritud valik. Veel on võimalik tarvitada *meie*-vormi, et kutsuda lugejat kaasa mõtlema ning mingit ühist arvamust jagama (Kasik 2007: 90), kuid seda ei tohiks ainuautor vastutuse jagamise tagamõttega endale osutamiseks kasutada (Hirsjärvi jt 2005: 277; Reinsalu 2015: 74).

mina-isiku tarvitamisel umbisikulise tegumoe asemel on kindlasti omad eelised. Hyland (2002b: 352, 354) on leidnud, et isikuliste asesõnade kasutamine aitab luua usaldusväärse identiteedi, millega lugeja poole pöörduda. Kuivõrd akadeemilistes tekstides kohtab *mina*-isikut pigem harva, äratav selle esinemine lugejas huvi ning rõhutab teksti uudsust. Lisaks aitab *mina*-isik lugejat suunata, teksti struktureerida ning annab autorile võimaluse selgelt oma arvamust avaldada. (Hardwood 2005a: 1210, 1217; Hardwood 2005b: 344)

Oluline on mõista, et endale osutades või osutamata jättes langetab kirjutaja valiku, millisel määral ta soovib end tekstiga siduda ja esile tõsta. Kui mingi tegumood või vorm on valitud, tuleb osata seda kasutada selliselt, et see mõjuks nii ühe lõigu kui ka terve teksti vältel hea stiilina.

mina-vormi funktsioone uurinud Ramona Tangi ja Suganthi Johni (1999) järgi võib *mina*-isiku tarvitamise jaotada kuude kategooriasse: *mina* kui esindaja, *mina* kui teenäitaja, *mina* kui arhitekt, *mina* kui uurimisprotsessi kirjeldaja, *mina* kui arvamuse avaldaja ja *mina* kui idee autor (Tang, John 1999: 27–29; Reinsalu 2017: 830). Rollid liiguvad vastavalt kõige väiksema vastutusega rollist kõige suurema vastutusega rollini.

mina kui esindaja rolli kasutab autor tavaliselt *meie*-vormis ja osutab sellega mingile suuremale rühmale (Tang, John 1999: 27). *mina* kui teenäitaja rolli tarvitatakse üldiselt samuti *meie*-vormis, mis paneb lugeja autoriga kaasa mõtlema (Tang, John 1999: 27–28). Nii esindaja kui ka teenäitaja rollile on omane see, et need on üsna väikese vastutusega rollid. Laused, kus neid rolle on kasutatud, saab ilma mõtte kadumiseta ka *meie*-vormita ümber formuleerida (Hyland 2002a: 1100–1101). *mina* kui arhitekti roll toob autorit juba rohkem esile ning aitab kogu tööd struktureerida. *mina* kui uurimisprotsessi kirjeldaja ja *mina* kui arvamuse avaldaja rollid on üsna iseenesestmõistetavad: esimese kaudu saab autor kirjeldada kirjutamisele eelnenud tööd, teise abil avaldada arvamust või näidata suhtumist. (Tang, John 1999: 28) Kõige suurema vastutusega roll

on *mina* kui idee autor. Selle abil käib autor välja täiesti uue idee, mille allikaks on tema ise. (Tang, John 1999: 29)

***mina*-isik eesti kirjanduse eriala bakalaureusetöodes**

Artikkel põhineb Tartu ülikoolis 2020. aastal kaitstud bakalaureusetööl¹, milles uurisin *mina*-isiku² kasutussagedust ja rolle kirjanduse eriala bakalaureusetöodes. Valimi moodustasid 2018. ja 2019. aastal Tartu ülikoolis kultuuriteaduste ja kunstide instituudis kaitstud bakalaureusetööd, mida oli kokku 16. Uurimismeetodina kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi ja lähenesin materjalile deduktiivselt.

Bakalaureusetöid lugedes märkisin ära kõik laused, kus *mina*-isik mingil kujul esines. Laused kandsin tabelisse, kus märgendasin lisaks seda, millises töö osas *mina*-isik esines (sissejuhatuses, teooriaosas, analüüsi-osas, kokkuvõttes või ülevaates), mis rolliga ta seostus ning mis tegusõna ja asesõna (*mina*, *meie*, *oma*, *enda*, *ise(end)*) sellega kaasas käisid. Töö eesmärk oli selgitada välja *mina*-isiku kasutussagedus ja rollid kirjanduse eriala bakalaureusetööde näitel ning anda *mina*-isiku analüüsi põhjal ka keelesoovitusi.

Uurimistulemustest selgus, et *mina*-isikut leidis kõigis töodes peale ühe. *mina*-isikuga lauseid oli kokku 209, kõige sagedamini kasutati seda analüüsi-osas (95 lauses), seejärel sissejuhatuses (65 lauses), teooriaosas (37 lauses), kõige vähem kokkuvõttes (11 lauses) ja ühe korra töö ülevaatlikus osas.

Ülekaalukalt kõige rohkem kasutati **arhitekti** ja **esindaja** rolli, vastavalt 111 ja 87 korda. Arvestada tuleb ka sellega, et mõnes lauses esines üks või mitu rolli mitu korda; samuti on tähelepanuväärne see, et mõnes töös kasutati *mina*-isikut läbivalt väga vähe, teises jälle märksa rohkem. Samas on selge, et teatud tendentsid kujunesid nende tööde uurimisel siiski välja. Arhitekti rolli (näited 1 ja 2) eelistati tarvitada sissejuhatuses, kui võrd seal pannakse tavaliselt paika töö struktuur. Esindaja rolli kasutati aga eelkõige analüüsi-osas, kus tuli tagasi vaadata teooriaosale ja analüüsida oma uurimistulemusi (näide 3). Kuna esindaja roll võimaldab tarvitada

---

¹ „*mina*-isik eesti kirjanduse eriala bakalaureusetöodes“, loetav veebikeskkonnas DSpace (dspace.ut.ee).

² *mina*-isikut kasutan koondnimetusena isikulise asesõna *mina/meie* ja selle vormide ning tegusõna ainsuse ja mitmuse 1. pöörde vormi kohta.

meie-vormi, paistis see olevat üliõpilaste jaoks ohutum valik, kui siduda uurimistulemused selgelt enda isikuga. Seevastu muudes tekstiosades esines nii arhitekti kui ka esindaja rolli tunduvalt vähem, mis näitab, et need osad pole töö struktureerimisega enam nii tugevalt seotud või pole vajadust ühiste teadmiste rõhuda. Arhitekti rolliga koos esines kõige rohkem koos ühendverb *välja tooma*, esindaja rolliga verb *nägema*.

- (1) Kolme teose näitel **analüüsin**, kas ja mil viisil on muutunud tüdrukute elu.³
- (2) **Toon välja** ka erinevused romaani- ja filmi Toomas Nipernaadi vahel.
- (3) Selle loo kontekstis **näeme** ebavõrdust laste hulgas – mõni laps lihtsalt sünnib nõnda, et keegi teda ei taha.

Tunduvalt vähem kasutati bakalaureusetöodes kõrgema vastutusega rolle, nagu **arvamuse avaldaja** (21 korda) ja **uurimisprotsessi kirjeldaja** (19 korda). Ligi pooltel kordadel kasutati arvamuse avaldaja rolli sissejuhatuses, kolmandikul juhtudest esines see analüüsisiosas. Enamasti kasutati seda rolli, et põhjendada oma valikuid või anda hinnang näiteks uurimismaterjali kohta (näited 4 ja 5). Uurimisprotsessi kirjeldaja rolli võis kõige rohkem kohata analüüsisiosas, sest kirjanduse eriala bakalaureusetöodes ei ole eraldi peatükki uurimismaterjali ja -meetodi jaoks ning see info kaetakse analüüsisiosas (näide 6). Arvamuse avaldaja rolliga seostusid eelkõige verbid *arvama* ja *uskuma*, uurimisprotsessi kirjeldaja rolliga käis kaasas verb *valima* (näide 7).

- (4) Samuti **arvan**, et transgressiivne kirjandus polegi nii märkimisväärselt normidest ja tavadest hälbiv, kui oodata võiks.
- (5) **Minu** meelest oli see väga tark otsus, mis näitas poistele, et ka neil on vabadus otsustada ja kaasa rääkida, ning mis peamine, nendega arvestatakse.
- (6) Nimekirjast **jätsin välja** välisautorid ja põhiliigilt jäid sõelale vaid proosateosed.
- (7) Tammsaare romaanid **valisin** osalt sümpaatia pärast autori vastu, teisalt kuna tema proosaloomingust tundus allutatud maskuliinsuse esindajaid olevat kõige rohkem.

---

³ Kõik näited on muutmata kujul, välja arvatud poolpaksus kirjas tehtud esiletõst.

Arvamuse avaldaja rolli kasutati teooriaosas, kokkuvõttes ja ülevaates vaid mõned korrad, kuivõrd need pole töö osad, kus oleks tavapärane oma arvamust avaldada. Ka uurimisprotsessi kirjeldaja rolli esines teistes töö osades (sissejuhatuses, kokkuvõttes ja teooriaosas) tunduvalt vähem, sest need osad ei nõua enam nii palju uurimismaterjali selgitavat rolli.

Kõige vähem kasutati bakalaureusetöodes selgelt **teenäitaja** ja **idee autori** rolli (vastavalt kaheksa korda ja ühe korra). Seitsmel korral kaheksast esines teenäitaja roll analüüsisosas ning selle rolliga koos kasutati kõige rohkem verbi *vaatlema* (näide 8), ühe korra kasutati seda rolli teooriaosas. Ehkki teenäitaja roll pole autori jaoks kuigi siduv, ei ole selle tarvitamine eesti keeles võibolla kõige tavapärasem. Siinkohal tuleks ka mainida, et üle poole kasutuskordadest ilmnesid ühe töö piires, mis muudab selle pigem ühe autori isiklikuks eelistuseks kui töid läbivaks jooneks. On aga selge, miks idee autori roll esineb vaid ühes töös ühel korral sissejuhatuses (näide 9): seda kasutades seob autor oma isiku täiesti uudse ideega ning kui see peaks kriitika alla sattuma, vastutab autor selle eest üksinda.

- (8) **Vaadeldgem** lähemalt, kuidas Kruusvalli tegelased ise suhestuvad ruumiga, kuhu autor neid asetab.
- (9) Seega võib öelda, et on miski, mis seob Lispectori ja Woolfi teoseid, ning siinses töös **pakun välja**, et selleks „miskiks“ võiks olla fenomenoloogiline kirjutus.

Uuritud materjali põhjal saab anda ka **keelesoovitusi**. Kindlasti tuleks jälgida, et eri tegumood ei sattuks ühte lõiku vaheldumisi, eriti umbisikuline tegumood ja *mina*-vorm. Asesõnu ei tohiks lausetest eemaldada lihtsalt seetõttu, et nende kasutamine tundub mingil põhjusel keelatud olevat. Nii tekivad laused, mis on mõttelt poolikud. Samas tasub kindlasti jälgida, et asesõnu ja muid *mina*-isiku rakendusvõimalusi ei satuks ühte lausesse liiga tihedalt, sest see võib lugeja tähelepanu töö sisult kõrvale juhtida. Tähelepanu tuleks pöörata ka verbivalikule, et hoida ära võimalikke stiilivigu, nt vältida tasuks võõrmõjulisi väljendeid (nagu venemõjuline *välja tooma*).

Kokkuvõtteks

Tekstis iseendale osutamise puutuvad kokku kõik teaduslike tekstide kirjutajad. Sellele vaatamata on Eestis *mina*-isiku kasutamise uurimisega üsna vähe tegeletud. Vaadeldud bakalaureusetöödest ilmnes, et juhu kui üliõpilased *mina*-isikut tarvitavad, siis väljendatakse sellega pigem väiksema vastutusega rolle ja välditakse rolle, mis autorit liiga tihedalt tööga seoks. Isikliku kogemuse põhjal võib väita, et *mina*-isiku kasutusvõimalusi ei tutvustata ülikoolis kuigi põhjalikult ja seega võib uuritud tööde põhjal eeldada, et üliõpilased tarvitavad seda võrdlemisi juhuslikult.

On näha, et *mina*-isikut ei üritata täielikult vältida, kuid samas pole teada, mis on suhe ülejäänud tegumoodide kasutamisega ning kuidas on lood teistes ülikoolides ja teaduskondades. Põgusalt puudutasin verbide teemat, kuid kindlasti oleks võimalik selle lähemal uurimisel saada huvitavaid tulemusi *mina*-isiku ja verbide vastasmõjude kohta. Et uurimistulemused oleksid veelgi täpsemad ja põhjalikumad, võiks pärast tööde analüüsimist teha intervjuu ka tööde autoritega, et heita pilk rollide kasutamise tagamaadele.

Viidatud kirjandus

- AMSS = Tiina Paet, Argo Mund, Tuuli Rehemaa. Ametniku soovitussonastik. <https://www.eki.ee/dict/ametnik/index.cgi?Q=v%C3%A4lja+tooma&F=M&C06=en> (vaadatud 20.05.2020).
- Hardwood, Nigel 2005a. 'Nowhere has anyone attempted ... In this article I aim to do just that' A corpus-based study of self-promotional I and we in academic writing across four disciplines. – Journal of Pragmatics 37, 1207–1231.
- Hardwood, Nigel 2005b. 'We Do Not Seem to Have a Theory ... The Theory I Present Here Attempts to Fill This Gap': Inclusive and Exclusive Pronouns in Academic Writing. - Applied Linguistics 26/3, 343–375.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes, Paula Sajavaara 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
- Hyland, Ken 2002a. Authority and invisibility: authorial identity in academic writing. – Journal of Pragmatics 34, 1091–1112.
- Hyland, Ken 2002b. Options of identity in academic writing. – ELT Journal 56/4, 351–358.

- Jürine, Anni, Djuddah A. J. Leijen, Ilona Trigel 2013. Akadeemiliste tekstide kirjutamine *humaniora*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikool.
- Reinsalu, Riina 2015. Viitamine iseendale teadustekstides: *töös käsitletakse, töös käsitlen, töö käsitleb ...* – Oma Keel 2, 72–77.
- Reinsalu, Riina 2017. Osutamine iseendale teadustekstis. Kas kunst vältida *mina*-vormi? – Keel ja Kirjandus 11, 829–845.
- Tang, Ramona, Suganthi John 1999. The 'I' in identity: Exploring writer identity in student academic writing through the first person pronoun. – English for Specific Purposes 18, 23–39.
- Uuspõld, Ellen 2011. Üliõpilastööde vormistamise juhend. Tartu: Tartu Ülikool, 14–16.

OK